

ПЛАН ЗАНЯТТЯ № 12

Вид заняття: лекція.

Тип заняття: інформаційна.

Тема: Філософська концепція людини.

Мета заняття навчальна: розглянути основні підходи до розв'язання проблем спрямованості та сенсу історії, її скінченності та нескінченності;

виховна: виховувати студентів у дусі гармонійного поєднання національних і загальнолюдських цінностей;

розвивальна: сприяти розвиткові у студентів умінь пояснювати конкретними прикладами прояви в розвитку історії елементів прогресу, регресу, руху в замкненому колі та ін.

Методи: бесіда, лекція.

Матеріально-технічне забезпечення: зошити, підручники, дошка.

Література: основна:

1. Аблєєв С. Філософія в схемах і таблицях. – М., Вища школа, 2004.
2. Андрущенко В. Історія соціальної філософії. – К., Тандем, 2000.
3. Арутюнов В. Філософія (навч-метод. посібник для самостійного вивчення). – К., КНЕУ, 2001.
4. Бичко І. Філософія: курс лекцій. – К., 2003.
5. Бичко А. Історія філософії. Підручник. – К., Либідь, 2001.
6. Бойченко І. Філософія історії. – К., 2000.
7. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 1999.
8. Огнев'юк В., Утюж І. Філософія. Історія філософії. – К.: Грамота, 2010.

Додаткова:

1. Горлач М. Філософія: підручник. – Харків, 2000.
2. Горський В. Історія української філософії. Навч. посіб. – К., 2001.
3. Єрмоленко Є. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 1999.
4. Надольний І. Філософія: посібник. – К., 2004.

5. Петрушенко В. Основи філософських знань. Посібник. – К., Новий світ, 2003.
6. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002.
7. Щерба С. Філософія: короткий виклад. Навчальний посібник. – К., Кондор, 2004.

Структура заняття

I. Організаційна частина.

II. Актуалізація опорних знань. (3 хв.)

Важливим аспектом філософського осмислення людини є врахування її природного руху замкненим колом: народження – життя – смерть. З давніх-давен людина намагалась якось досягнути цей вічний круговорот життя. У чому смисл природного процесу народження, розвитку, зрілості, старіння і смерті як людини, так і будь-якого іншого організму? Це питання виникає як намагання виправдати свою присутність на Землі, свою долю й призначення.

III. Повідомлення теми, формування мети та основних завдань. (3 хв.)

IV. Мотивація навчальної діяльності. (4 хв.)

1. Спробуйте дати визначення історіософії.

2. В чому проявляється взаємозалежність особи і суспільства?

3. Як ви розумієте вислів Арістотеля «людина – політична тварина»?

V. План заняття.

1. Поняття особи і суспільства у філософії. (15 хв.)

Під «особою» в сучасному соціально-філософському знанні розуміють зазвичай стійку систему соціально-значущих рис, що характеризують індивіда як члена того або іншого суспільства або спільності. Поняття особи, вживане в цьому значенні, треба відрізняти від поняття індивідуальності, що має на увазі своєрідність, особливості цієї особи. Проблема особи у філософії – це передусім питання про те, яке місце займає людина у світі, чим вона фактично являється і чим може стати, які межі її вільного вибору і соціальної відповідальності. Хоча окрема людина не владна над результатами сукупної

громадської діяльності, вона завжди має свободу вибору і саме цей вибір конститує її як особу.

Особа поза общиною або полісом (міста-держави) для старогрецької філософії так само нереальна, як біологічний орган, відірваний від цілого організму («людина – політична тварина» (Арістотель)). Проте вже в античності виникає проблема неспівпадання реальної поведінки людини і її «суті», і пов'язані з цим мотиви провини і відповідальності. Різні релігійно-філософські системи виділяють різні сторони цієї проблеми. У філософії Нового часу, починаючи з Декарта, поширюється дуалістичне розуміння особи (тіло і дух), на перший план висувається проблема самосвідомості як стосунки людини з самою собою. В ході розвитку філософського мислення уточнювалися і диференціювалися окремі проблеми дослідження особи, її біологічні і соціальні детермінанти, ступені свободи особи по відношенню до природи, суспільства і самої себе. Особа і суспільство нерідко зіставлялися і протиставлялися як рівні, однопорядкові величини. Звідси, з одного боку, властиве метафізичному матеріалізму приниження особи, розгляд її головним чином як продукту соціального або біологічного середовища, а з іншого – волюнтаристське розуміння особистої свободи як свавілля, що заперечує природну і історичну необхідність.

Діалектико-матеріалістична філософія знімає ці протилежності. Світ перестає бути простою сукупністю речей, стає людським світом, а людський індивід набуває соціальної природи. Основа формування особи – громадська виробнича діяльність, що завжди припускає взаємодію з іншими. В ході історичного розвитку змінюються не лише переважаючі соціальні типи особи, їх ціннісні орієнтації, але і самі взаємини особи і суспільства. У первісному суспільстві окрема людина не була самостійною по відношенню до общини. Лише ускладнення і диференціація громадської діяльності створюють передумови для автономії особи. Необхідно відмежувати поняття «особа» від понять «індивід» і «індивідуальність». Розглядаючи поняття індивід, потрібно вказати, що воно означає неділиму далі частку якогось цілого. Цей

своєрідний соціальний атом, окрема людина розглядається не лише як одиничний представник роду людського, але і як член якоїсь соціальної групи.

2. Філософія історії. (15 хв.)

Філософія історії або історіософія – розділ філософії, що займається проблемами сенсу історії, її закономірностями, основними напрямками розвитку людства та історичним пізнанням. Філософія історії покликана відповісти на питання про те, що є історія.

З одного боку, філософія історії є незаперечною і повноправною складовою частиною системи філософського знання, з іншого – на вагомих підставах входить до числа форм історичного пізнання і є, у певному розумінні, найпохилішою з усіх теоретичних дисциплін історичного плану.

Зміст, структура і функції філософії історії істотно модифікувалася на різних етапах її розвитку. Лише з руйнуванням міфологічного світогляду, суб'єктом і носієм філософських уявлень про історію стає вже не тільки і не стільки народ в цілому, а й окрема особа. Звичайно, останньою обставиною зумовлено те, що рух історичного часу тлумачиться неоднозначно; або як вічне повернення або як висхідна лінія поступальних суспільних змін, або ж, навпаки, як низхідна лінія змін регресивних. Відповідно до цього ще в стародавньому суспільстві формуються три найважливіші напрями лінійної філософії історії: прогресистський, регресистський, циклічний.

Предмет філософії історії можна поділити на дві основні сфери. Перша сфера – онтологія історії вивчає питання про рушійні сили, основні етапи історичного процесу, його сенс і мету, роль і місце людини в історії. Друга – гносеологія історії (критична філософія історії, аналітична філософія історії) вивчає умови, можливості, способи і форми історичного пізнання, відтворення історичного процесу таким, яким він відбувався насправді. Онтологія історії досягла найвищого розквіту у XIX – на початку XX ст., коли була запропонована ціла низка найрізноманітніших за підходами, але однакових за своєю глобальністю моделей «всесвітньої історії».

Від 1930-х рр. завдяки працям Р. Арона, А. Данто, Г. Вайта фокус дослідницької уваги зсунувся в бік гносеологічної проблематики. Наслідком цього стало формулювання принципової неможливості встановлення об'єктивного перебігу історичного процесу, а лише його умовної, суб'єктивної реконструкції.

Філософію історії не слід плутати з історіографією, що вивчає історію як академічну дисципліну й у такий спосіб стосується методів і практик пізнання, а також їхнього розвитку протягом історичного розвитку.

3. Проблема сенсу життя. (20 хв.)

Сенс життя – це поняття, яке відбиває постійне прагнення людини співвідносити свої вчинки із системою суспільних цінностей, з вищим благом, щоб у такий спосіб діставати можливість виправдовувати себе у своїх власних очах, в очах інших людей чи перед якимось авторитетом, Богом. Інакше кажучи, це пояснення собі й іншим, для чого ти живеш.

Сенс життя кожної людини унікальний і неповторний, як і її життя. Людина завжди вільна у виборі сенсу і в його реалізації. Але свободу не можна ототожнювати зі свавіллям. Її слід сприймати з точки зору відповідальності. Людина відповідає за вірно знайдений і реалізований сенс свого життя, життєвих ситуацій, що в них вона потрапляє. Людина повинна йти за своїм покликанням, у якому життя набуває сенсу. Відчути і знайти своє покликання їй допомагає самопізнання, відповідальність за реалізацію свого призначення, що на Землі допомагає узгодити універсальні життєві цінності з конкретними життєвими ситуаціями.

З точки зору змісту вищого блага вирізняють такі типи обґрунтування життя: гедонізм, аскетизм, евідемонізм, корпоративізм, прагматизм, перфекціоналізм, гуманізм.

Представники гедонізму мстою життя людини і її вищим благом вважають насолоду. Представники аскетизму сенс життя вбачають у крайньому обмеженні потреб людини, самозреченні, у відмові їй від життєвих благ і насолод з мстою самовдосконалення або досягнення морального чи

релігійного ідеалу. В основі євдемонізму лежить прагнення людини до щастя, що є головною метою життя. Корпоративізм сповідує груповий егоїзм, що вбачає сенс життя в належності до обмеженої спільноти, для якої головне – приватні інтереси. Прагматизм виражає прагнення людини до вигоди, блага. Перфекціоналізм пов'язує сенс життя з особистим самовдосконаленням, навіть коли воно здійснюється за рахунок інтересів інших людей. Представники гуманізму спрямовують свої зусилля на утвердження гідності й розуму людини, її прав на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей.

З точки зору здійснення задуму життя виокремлюють: оптимізм, скептицизм, песимізм. І не існує ситуацій, що були б дійсно позбавлені сенсу – навіть самогубець вірить у сенс, якщо не життя, то смерті. Життя і смерть, любов і егоцентризм, етика і аморальність, осмисленість і абсурд, нігілізм і самопожертва – ці протилежні, але взаємопов'язані «абсолюти» людського буття явно чи опосередковано детермінують вибір людиною самої себе.

Схематично і досить умовно можна окреслити такі варіанти вирішення проблеми сенсу життя в історії людської культури:

1) сенс життя споконвічно існує в глибинах самого життя. Для цього варіанта характерне релігійне тлумачення життя. Єдине, що робить осмисленим життя і має для людини абсолютний сенс, є не що інше, як активна співучасть у Боголюдському житті.;

2) сенс життя перебуває за межами життя. Його можна назвати «життям заради інших людей». Для людини життя стає осмисленим, коли вона служить інтересам родини, нації, суспільства, коли вона живе заради щастя прийдешніх поколінь. Їй небайдуже, що вона залишить після себе;

3) сенс життя створюється самим суб'єктом. Цей варіант можна розуміти як «життя заради життя». Його фундатором був давньогрецький філософ Епікур. Жити потрібно так, вважав філософ, щоб насолоджуватися життям, отримувати задоволення від життєвих благ і не думати про смерть. Цінність епікурейської позиції полягає в тому, що вона застерігає нас від

ситуації, за якої пошук сенсу життя відсуває на другий план саме життя. Життя саме по собі є цінністю, рідкісним дарунком, і людині до нього слід ставитися із вдячністю і любов'ю.

VI. Підведення підсумків. (3 хв.)

Філософське пізнання має гуманістичну спрямованість, тобто головним предметом філософських роздумів є людина і її існування у світі. Усі філософські проблеми, хоч би якими абстрактними вони не здавалися, так чи інакше пов'язані з проблемою людини. Людина – це біосоціальна єдність, у якій через соціальне, біологічне й духовне реалізується людське, що знаходить свій вияв у психологічному, моральному, релігійному, політичному. Всі ці форми вияву людського єства співіснують в органічній єдності, взаємодії, взаємопроникненні. Тобто сутність людини не є історично незмінною. Вона змінюється разом із розвитком людини, людства, акумулюючи в собі зміст людського, зміст культури, соціальних цінностей.

VII. Завдання для самостійної роботи. (2 хв.)

1. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 1999, с. 70 – 81.
2. Написати міні-твір на тему «В чому я вбачаю сенс життя».

VIII. Перевірка домашнього завдання. (25 хв.)

1. Дайте визначення поняттю особа.
2. В чому заключається проблема особи у філософії?
3. Що означало слово «особа» у своєму первинному значенні?
4. Для якого філософа характерне дуалістичне розуміння особи?
5. Як змінювався погляд на особу в ході розвитку філософського мислення?
6. Чи змінюються взаємини особи і суспільства в ході історичного розвитку?
7. Які існують відмінності в поняттях: «особа», «індивід», «індивідуальність»?
8. Що становить суть «особливої особи» за К. Марксом?